

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS KANCELIARIJA
TEISĖS GRUPĖ

IŠVADA

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 189 IR 216
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO (toliau – BK Projektas) IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO
151 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO (toliau – BPK Projektas)
(toliau kartu – Projektai)
(TAP-21-26; TAIS NR.: 20-16169(2))**

2021-01-26 Nr. NV-164

Vilnius

Įvertinę Projektų atitiktį Lietuvos Respublikos įstatymams bei teisės technikos reikalavimams, teikiame šias pastabas ir pasiūlymus:

1. BK projektu siūloma praplėsti BK 189 ir 216 straipsniuose įtvirtintų sudėčių subjektyviosios pusės požymius. Pagal siūlomas pataisas baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamu būdu gauto turto įsigijimą arba realizavimą (BK 189 straipsnis) ir nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą (BK 216 straipsnis) kiltų ne tik tada, kai asmuo žinojo, kad turtas gautas nusikalstamu būdu, bet ir tada, *kai turėjo ir galėjo žinoti*, kad toks turtas gautas nusikalstamu būdu. Taigi BK Projekto 1 straipsniu siūlomame keisti BK 189 straipsnyje siekiama įtvirtinti formuluotę „*turėdamas ir galėdamas žinoti*“.

Sistemiškai vertinant BK nuostatas, atkreiptinas dėmesys, kad pagal BK 1 straipsnį „*Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas yra vientisas baudžiamasis įstatymas*“, kas reiškia, jog BK specialiosios dalies nuostatos neturi prieštarauti BK bendrosios dalies nuostatoms. Todėl būtina pažymėtina, kad pagal BK bendrosios dalies 16 straipsnį, minėta formuluotė yra būdinga nusikalstamam nerūpestingumui kaip neatsargios kaltės rūšiai, kai asmuo nenumatė galimų padarinių, nors galėjo ir turėjo juos numatyti. Pabrėžtina, kad pagal BK 16 straipsnyje numatytą nusikalstamo nerūpestingumo sampratą šia kaltės forma gali būti padaromos tik nusikalstamos veikos, kurių sudėčių būtinaisiais požymiais yra padariniai (nusikalstamos veikos, kurios gali būti padaromos tik neatsargiai (arba ir neatsargiai) paprastai būna materialiosios, t. y. turi sukelti padarinius. Kaip matyti, padariniai nėra nusikalstamu būdu gauto turto įgijimo arba realizavimo ir nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimo būtinasis sudėties požymis. Taigi manytina, kad kaltės formos įtvirtinimo atžvilgiu, siūlomomis pataisomis nustatomas teisinis reguliavimas neatitinka iš Konstitucijos kylančių teisinio aiškumo, protingumo, proporcingumo reikalavimų. Taipogi kyla abejonė, ar *asmens pripažinimas kaltu dėl neatsargios veikos, kuri nesukėlė jokių pavojingų padarinių, padarymo ir represinių baudžiamųjų priemonių jo atžvilgiu taikymas, nepažeistų vieno iš kertinių baudžiamosios teisės specialiųjų principų sistemos – kaltės principo (nullum crimen sine culpa) nuostatas. Neatsargių nusikalstamų veikų pavojingumas būtent ir slypi ne pačioje atliekamoje veikoje, o jos sukeltuose padariniuose*. Be to, BK 16 straipsnio 4 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta imperatyvi nuostata, kad „*asmuo baudžiamas už nusikaltimo ar baudžiamąjį nusikaltimą padarymą dėl neatsargumo tik šio kodekso specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais*“. BK specialiojoje dalyje tai, kad nusikalstama veika gali būti padaroma dėl neatsargumo, paprastai nurodoma atskiroje atitinkamą nusikaltimą apibrėžiančio straipsnio dalyje (pavyzdžiui, BK 125, 126, 255-257 straipsniai). Tačiau nei BK specialiosios dalies 189 ir 216 straipsniuose, nei jų pakeitimo Projekte to nenumatoma ir tai sudaro pagrindą manyti, kad

neatsargios kaltės formos įtvirtinimas šiame straipsnyje prieštarauja minėtai BK 16 straipsnio nuostatai ir BK 1 straipsniui. Remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, taip pat yra pagrindas daryti išvadą, kad priėmus siūlomas pataisas, nurodytos nusikalstamos veikos taps nepakankamai aiškiai, suprantamai ir tiksliai apibrėžtos bei galimai prieštaraujančiomis Konstituciniam teisinės valstybės principui, kuris suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* šiuos: *įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna*, todėl įvertinus tai, kas išdėstyta, siūlytina apsvarstyti galimybę atsisakyti formuluotės „*turėdamas ir galėdamas žinoti*“.

Pabrėžtina, kad moderniosios Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinos kūrėjai Jonas Prapiestis ir Armanas Abramavičius 2014 m. balandžio 16 d. atskirojoje nuomonėje dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. balandžio 11 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-93/2014 išdėstė analogiškus argumentus, leidžiančius pagrįstai abejoti įstatymų leidėjo BK 189¹ straipsnyje įtvirtinto teisinio konstrukto „*turėdamas ir galėdamas žinoti*“ atitikimu iš Konstitucijos kylantiems teisinio aiškumo, protingumo, proporcingumo reikalavimams, bei pažymėjo, kad Plenarinės sesijos nutartyje taip ir nepavyko išaiškinti, kokia kaltės forma gali būti padaroma BK 189¹ straipsnyje numatyta veika. Taigi ir šiame kontekste verta apsvarstyti, ar teisingas pasirinkimas ir toliau formuoti ydingą teisėkūros praktiką, kai formuluojant nusikalstamos veikos dispoziciją formalioje nusikalstamos veikos sudėtyje be tyčinės kaltės numatoma ir neatsargi kaltės forma.

2. BK projektu siūloma tikslinti ir BK 189 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatas, įtvirtinant papildomą nusikalstamu būdu gauto turto įgijimo arba realizavimo sudėties požymį – „arba dalyvaujant nusikalstamoje veikoje“. Nors šis pakeitimas aiškinamas būtinybe į baudžiamąjį įstatymą perkelti Direktyvos (ES) 2015/849 1 straipsnio 3 dalies c punkte vartojamą sąvoką, visgi neaišku, kuo dabartiniame baudžiamajame įstatyme naudojama sąvoka „nusikalstamu būdu gautas turtas“ savo turiniu skiriasi nuo į baudžiamąjį įstatymą siūlomos inkorporuoti sąvokos „dalyvaujant nusikalstamoje veikoje gautas turtas“. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad projekto rengėjai aiškinamajame rašte nenurodo nei vieno teismų praktikos pavyzdžio, leidžiančio pagrįstai teigti, kad šiuo metu galiojančioje BK 189 straipsnio redakcijoje įtvirtinta sąvoka „nusikalstamu būdu“ yra nepakankama ir sudaranti prielaidas išvengti baudžiamosios atsakomybės, taigi manytina, kad projekto rengėjų siūlymas BK 189 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis papildyti nusikalstamu būdu gauto turto įgijimo arba realizavimo sudėties požymiu „arba dalyvaujant nusikalstamoje veikoje“ yra perteklinis. Šį manymą patvirtina ir ta aplinkybė, kad BK 216 straipsnio, kuriame įtvirtintas analogiškas „nusikalstamu būdu gauto turto“ požymis, projekto rengėjai nesiūlo tikslinti požymiu „dalyvaujant nusikalstamoje veikoje gautas turtas“.

3. BK projektu siūloma papildyti BK 216 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nusikaltimo sudėtį alternatyviuoju subjektyviosios pusės požymiu, nustatant, kad pinigų plovimu būtų laikomi ir tie atvejai, kai ne tik siekiama nuslėpti ar įteisinti savo paties ar kito asmens turtą, bet ir tie atvejai, kai siekiama padėti kitam nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių jo veiksmų pasekmių (baudžiamosios atsakomybės). Pažymėtina, kad dabar galiojančiame baudžiamajame įstatyme įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė tam, kas BK 216 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus objektyvius veiksmus atliko a) siekdamas nuslėpti ar įteisinti *savo paties* turtą, arba b) siekdamas nuslėpti ar įteisinti *kito asmens* turtą. Siūlomas pakeitimas, t. y. baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas asmeniui, kuris BK 216 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus objektyvius veiksmus atliko siekdamas padėti *kitam* nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti baudžiamosios atsakomybės, leidžia pagrįstai svarstyti galimybę baudžiamąją atsakomybę nustatyti ne tik asmeniui, kuris BK 216 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus objektyvius

veiksmus atliko siekdamas padėti *kitam* nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti baudžiamosios atsakomybės, bet ir asmeniui, kuris minėtus veiksmus atliko siekdamas *pats* išvengti baudžiamosios atsakomybės.

4. Projekto rengėjai siūlo BPK 151 straipsnio 5 dalį papildyti, be kita ko, ir nuostata, kad „*suinteresuotas asmuo gali paduoti skundą per 3 dienas nuo tada, kai sužinojo apie priimtą nutarimą. Ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo šį skundą išnagrinėti ne vėliau kaip per 3 dienas nuo jo gavimo dienos.*“ Pažymėtina, kad BPK nurodant dienomis skaičiuojamus terminus vartojami ne skaitmenys (nagrinėjamu atveju „3 dienos“), bet skaitvardžiai (nagrinėjamu atveju „trys dienos“).

5. BPK 151 straipsnio 6 dalį siūloma pakeisti, nurodant, kad jeigu turtas, į kurį nuosavybės teisė laikinai apribota, buvo realizuotas šio straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, panaikinus laikiną nuosavybės teisės apribojimą ar įsiteisėjus išteisinamajam nuosprendžiui, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi turto savininkui atlyginama šio straipsnio 5 dalyje nurodyto turto vertė. Pažymėtina, kad laikinas nuosavybės teisės apribojimas gali būti panaikintas ne tik tuomet, kai jis taikomas nesant tam pagrindo, t. y. neteisėtai, bet ir, pavyzdžiui, privalo būti panaikintas nutraukiant ikiteisminį tyrimą įtariamajam mirus (pagal BPK 216 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisinį reguliavimą nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą nurodoma, be kita ko, ir tai, kad panaikinamos civilinio ieškinio, turto konfiskavimo ir išplėstinio turto konfiskavimo užtikrinimo priemonės). Tokiu atveju galimos teisinės situacijos, kuomet BPK 151 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka realizavus, pavyzdžiui nusikalstamu būdu įgytą turtą, nusikalstamos veikos įrankius ir/ar priemones, t. y. konfiskuotiną turtą (pavyzdžiui, realizavus vilkiką su puspriekabe, kuriais neteisėtai buvo gabenamos akcizinės prekės ir kurių saugojimo, priežiūros ir išlaikymo išlaidos yra didelės), įtariamajam mirus, nutraukiant baudžiamąjį procesą BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytu pagrindu valstybei kils pareiga už parduotą konfiskuotiną turtą gautas pinigines lėšas perleisti įtariamąjo paveldėtojams, kas, manytina, nėra teisinga, dėl ko siūlytina BPK 151 straipsnio 6 dalies projekte įtvirtinti išlygą, nurodant, kad jeigu turtas, į kurį nuosavybės teisė laikinai apribota, buvo realizuotas šio straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, panaikinus laikiną nuosavybės teisės apribojimą ar įsiteisėjus išteisinamajam nuosprendžiui, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi turto savininkui atlyginama šio straipsnio 5 dalyje nurodyto turto vertė, išskyrus atvejus, kuomet šio straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka realizuotas turtas atitinka BK 72 ir 72³ straipsniuose nurodytus konfiskuotino turto požymius. Įvertinus tai, kad sprendimas BPK 151 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka realizuoti turtą, atitinkantį konfiskuotino turto požymius, pagal savo pasekmes iš esmės prilygtų minėto turto konfiskavimui, t. y. realizavus minėtą turtą gautos piniginės lėšos būtų konfiskuotos, o sprendimus dėl baudžiamojo poveikio priemones – turto konfiskavimo gali priimti tik teismas, siūlytina nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį turtas, atitinkantis BK 72 ir 72³ straipsniuose nurodytus konfiskuotino turto požymius, į kurį nuosavybės teisė laikinai apribota siekiant užtikrinti galimą turto konfiskavimą arba išplėstinį turto konfiskavimą, kuris gali greitai sugesti ar prarasti vertę arba kai jo saugojimo, priežiūros ir išlaikymo išlaidos būtų aiškiai per didelės, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta areštuoto turto realizavimo tvarka parduodamas (perduodamas) tik ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, t. y. ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas būtų priimamas dar prieš realizuojant minėtą turtą; taip pat svarstytinas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį prokuroro nutarimu BPK 151 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka realizavus turtą, atitinkantį BK 72 ir 72³ straipsniuose nurodytus konfiskuotino turto požymius, į kurį nuosavybės teisė laikinai apribota siekiant užtikrinti galimą turto konfiskavimą arba išplėstinį turto konfiskavimą, ikiteisminis tyrimas būtų nutraukiamas tik ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuriuo patvirtinamas prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą. Minėtu

ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu būtų išsprendžiamas ir šio straipsnio 5 dalyje nurodyto turto vertės atlyginimo klausimas (panašus teisinis reguliavimas įtvirtintas BPK 94 straipsnio 3 dalyje).

6. BPK projektu taip pat siūloma nustatyti, kad laikino nuosavybės teisės apribojimo termino pratęsimų skaičius neribojamas ne tik baudžiamosiose bylose dėl sunkių ar labai sunkių nusikaltimų, bet ir baudžiamosiose bylose dėl apysunkių nusikaltimų. Šis siūlymas grindžiamas siekiu užtikrinti tinkamą MONEYVAL komiteto ketvirtos rekomendacijos įgyvendinimą ir, BPK projekto rengėjų teigimu, siūlomi pakeitimai leis neriboti nuosavybės teisės apribojimo tiriant apysunkius pinigų plovimo nusikaltimus, taip užtikrinant galimybę procesinę prievartos priemonę – laikiną nuosavybės teisės apribojimą taikyti tiek laiko, kiek trunka visų su pinigų plovimu susijusių nusikaltimų tyrimas. Visgi pažymėtina, kad projekto rengėjai siūlo atsisakyti laikino nuosavybės teisės apribojimo termino pratęsimų skaičiaus ne tik baudžiamosiose bylose dėl apysunkių pinigų plovimo nusikaltimų, bet visose baudžiamosiose bylose dėl visų apysunkių nusikaltimų, taigi kyla pagrįstų abejonių dėl siūlomu teisiniu reguliavimu siekiamų tikslų. Įvertinus siūlomu teisiniu reguliavimu deklaruojamus tikslus siūlytina apsvarstyti galimybę nustatyti, kad laikino nuosavybės teisės apribojimo termino pratęsimų skaičius neribojamas ne visose baudžiamosiose bylose dėl apysunkių nusikaltimų, bet tik baudžiamosiose bylose dėl apysunkių nusikaltimų, numatytų BK 189 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Pažymėtina, kad analogiškos teisinės konstrukcijos, kuomet kaip sąlyga taikyti procesinės prievartos priemones šalia sunkių ir labai sunkių nusikaltimų išskiriami tik kai kurie apysunkiai nusikaltimai arba šalia sunkių, labai sunkių ir apysunkių nusikaltimų išskiriami tik kai kurie nesunkūs nusikaltimai, naudojamos ir kitose BPK normose (pavyzdžiui, BPK 122 straipsnio 4 dalis, BPK 154 straipsnio 1 dalis).

Teisės grupės patarėja

Elena Ražanskienė